

Ujęcie duchowości małżeńskiej w adhortacjach *Familiaris consortio* i *Amoris laetitia*

The Take of the Marital Spirituality in the Apostolic Exhortations *Familiaris Consortio* and *Amoris Laetitia*

JAN KOBAK 

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, jan.kobak@kul.pl

Streszczenie: Artykuł przedstawia ujęcie duchowości małżeńskiej w adhortacjach apostolskich *Familiaris consortio* i *Amoris laetitia* oraz prezentuje podobieństwa i różnice dotyczące tego zagadnienia w obydwu dokumentach. Posłużono się metodą analizy tekstów źródłowych z wykorzystaniem dostępnych opracowań, a także metodą porównawczą i dedukcyjną. W pierwszej części artykułu omówione zostały pojęcia duchowości chrześcijańskiej oraz duchowości małżeńskiej. Część druga stanowi analizę adhortacji *Familiaris consortio* pod kątem elementów duchowości małżeńskiej. W części trzeciej przeprowadzono analizę koncepcji duchowości małżeńskiej zawartej w adhortacji *Amoris laetitia*, opierając się przede wszystkim na treści rozdziału dziewiątego dokumentu. Część czwarta omawia podobieństwa i różnice w nauczaniu obydwu adhortacji. *Familiaris consortio* i *Amoris laetitia* przedstawiają podobną dynamikę duchowości małżeńskiej i dobrze się uzupełniają. Jan Paweł II bardziej szczegółowo przedstawia różne formy modlitewne, natomiast Franciszek w większym stopniu skupia się na konkretnych czynach miłości.

Słowa kluczowe: duchowość małżeńska, małżeństwo, rodzina, *Amoris laetitia*, *Familiaris consortio*, domowy Kościół

Abstract: The article presents the take on marital spirituality in the apostolic exhortations *Familiaris Consortio* and *Amoris Laetitia*, and shows the similarities and differences between both documents regarding the discussed issue. Source texts are analyzed with the use of available scholarly studies, the comparative and deductive methods being likewise employed. The first part of the article discusses the concepts of Christian spirituality and marital spirituality. The second part is an analysis of the exhortation *Familiaris Consortio* as regards elements of marital spirituality. In the third part, an analysis of the concept of marital spirituality contained in the exhortation *Amoris Laetitia* is carried out, based primarily on the content of the document's chapter nine. The fourth section discusses the similarities and differences in the teaching of the two exhortations. *Familiaris Consortio* and *Amoris laetitia* represent similar dynamics of conjugal spirituality and complement each other well. John Paul II describes the various forms of prayer in more detail, while Francis focuses more on concrete acts of love.

Keywords: marital spirituality, marriage, family, *Amoris Laetitia*, *Familiaris Consortio*, domestic Church

Sobór Watykański II wskazuje duchowość małżeńską jako jeden z najważniejszych „przejawów życia kościelnego”, przez które obecnie urzeczywistnia się odnowa wspólnoty wierzących¹. Dynamiczny rozwój zrzeczeń religijnych, które w swojej działalności odwołują się do duchowości małżeńskiej, z jednej strony napawa optymizmem,

¹ Sobór Watykański II, *Unitatis redintegratio*, nr 6.

z drugiej zaś domaga się głębszego zrozumienia, czym owa duchowość małżeńska jest, szczególnie że słowo „duchowość” było wcześniej zasadniczo używane przede wszystkim w kontekście życia kapłańskiego i zakonnego². Nauczanie papieży św. Jana Pawła II oraz Franciszka pokazuje, że duchowość chrześcijańska ma swoje odniesienie do każdego wierzącego człowieka, bez względu na jego stan życia, ponieważ każdy człowiek jest powołany do świętości i do wzrastania w miłości³. Duchowość nie może być przy tym oderwana od konkretnych realiów życia codziennego. Dlatego też w życiu duchowym małżonków należy szczególnie wziąć pod uwagę znaczenie daru seksualności, który jest związany z miłością, powołaniem oraz świętością, a jego celem, obok płodności i przekazywania życia, jest dialog międzysobowy oraz dojrzewanie do osobowego daru z siebie⁴. Adhortacje *Familiaris consortio* i *Amoris laetitia* wzbogacają Kościół o cenną refleksję na temat tego, jak konkretnie należy rozumieć i wcielać w życie to, co kryje się pod wyrażeniem „duchowość małżeńska”. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie ujęcia duchowości małżeńskiej w obydwu adhortacjach, a także analiza podobieństw i różnic w nauczaniu obydwu papieży.

1. Pojęcie duchowości chrześcijańskiej oraz duchowości małżeńskiej

W adhortacji *Vita consecrata* Jan Paweł II określa duchowość chrześcijańską jako „konkretny wzór relacji z Bogiem i ze środowiskiem, wyróżniający się swoistymi cechami duchowości oraz formami działalności, które ukazują i wypuklają ten czy inny aspekt jedynej tajemnicy Chrystusa”⁵. Sformułowanie to wskazuje na konieczność uwzględnienia w analizie konkretnej duchowości relacji z Bogiem, relacji z innymi ludźmi oraz charakterystycznych form działalności czy też wyrazu. Jednocześnie papież podkreśla fundamentalną jedność wszelkich duchowości w Kościele, które zawsze mają być uczestnictwem w „jedynej tajemnicy Chrystusa”⁶. W przytoczonym określeniu zaznaczone są wyraźnie wymiary duchowości: chrystologiczny, eklezjologiczny oraz personalistyczny, na które zwracają uwagę współcześni autorzy. Josef Weismayer uważa, że istotą duchowości chrześcijańskiej jest „chrystoformizacja”, czyli oparta na Ewangelii identyfikacja osoby wierzącej z Jezusem Chrystusem, będąca dziełem Ducha Świętego⁷. Według Giovanniego Moiolego chrześcijańska duchowość polega przede wszystkim na personalizacji oraz apriopriacji wiary Kościoła.

² Por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, 138.

³ Por. Jan Paweł II, *Christifideles laici*, nr 2; Franciszek, *Evangelii gaudium*, nr 262.

⁴ Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Wytuczne wychowawcze*, nr 32.

⁵ Jan Paweł II, *Vita consecrata*, nr 93.

⁶ Por. Chmielewski, „Duchowość”, 230–232.

⁷ Por. Favale, „Spiritualità”, 820.

André-Marie Besnard twierdzi natomiast, że duchowość to ustrukturalizowanie dojrzałej osobowości człowieka wierzącego, w której prawa życia chrześcijańskiego zintegrowane są z inteligencją, powołaniem i charyzmatami danej osoby⁸. Autentyczna duchowość chrześcijańska ma zatem zarówno wymiar wewnętrzny, jak i zewnętrzny. Jej warunkiem koniecznym jest działanie Ducha Świętego w człowieku oraz osobowa odpowiedź na to działanie. Wymaga ona jednak obiektywizacji i eksteryzacji wewnętrznych przeżyć, a więc „inkarnacji” duchowości w konkretnych uwarunkowaniach. Duchowość domaga się również „komunikatywności” w relacjach międzyludzkich i społecznych, weryfikowanej przez wspólnotę Kościoła⁹.

Potrzebę zbalansowania różnych wymiarów duchowości podkreśla papież Franciszek w otwierającej jego pontyfikat adhortacji *Evangelii gaudium*. Wskazuje na znaczenie modlitwy i przemiany serca, dłuższej adoracji, a także modlitewnego spotkania ze słowem Bożym. Stwierdza jednak, że duchowość musi opierać się na wymogach miłosierdzia i logice Wcielenia, które wymagają pracowitości oraz zaangażowania społecznego i misyjnego. Jeśli brakuje harmonii pomiędzy tymi aspektami, duchowość ulega dezintegracji oraz partykularyzacji i może stać się próbą ucieczki od życia lub usprawiedliwienia dla braku zaangażowania¹⁰.

Szczególną formą duchowości chrześcijańskiej jest duchowość małżeńska. Jej specyfika polega na „dążeniu do bycia bliżej Boga w jedności ze współmałżonkiem”¹¹. Opiera się ona na sakramencie małżeństwa, uświęcającym miłość kobiety i mężczyzny oraz ich wspólnotę rodzinną. Charakteryzuje ją dążenie do przepojenia duchem Ewangelii rzeczywistości ziemskich, poszukiwanie królestwa Bożego w codzienności oraz służba bliźnim, wśród których na pierwszym miejscu są współmałżonek, dzieci oraz bliscy. Duchowość małżeńska wyraża się przez specyficzne formy religijności, ascezę, dialog małżeński, a także swoistą mistykę¹².

Chociaż powołanie małżeńskie jest najpowszechniejszą i najbardziej podstawową drogą życiową członków Kościoła, opracowanie zagadnień duchowości małżeńskiej napotyka na wiele trudności, o czym świadczy ciągle odczuwalny niedobór specjalistycznej literatury na ten temat. Być może wiąże się to z wielkim wyzwaniem, jakim dla teologów jest zrozumienie specyfiki roli świeckich w Kościele oraz duchowego znaczenia ludzkiej seksualności i cielesności. W tym kontekście przełomowe znaczenie dla rozwoju duchowości małżeńskiej ma teologia ciała Jana Pawła II¹³. Wartościowy wkład w teologiczną refleksję wnosi również doświadczenie zrzeczeń rodzin, które stawiają sobie za cel pielęgnowanie i krzewienie duchowości małżeńskiej i rodzinnej. Na gruncie polskim wymienić tu należy przede wszystkim Domowy

⁸ Por. Besnard, „Kierunki rozwojowe”, 654.

⁹ Por. von Balthasar, „Il Vangelo”, 68.

¹⁰ Por. Franciszek, *Evangelii gaudium*, nr 262.

¹¹ Kowalczyk, „Domowy Kościół”, 211.

¹² Por. Pryba, „Święta rodzina”, 70–71.

¹³ Por. Semen, *Duchowość małżeńska*, 9–10; zob. Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą*.

Kościół, czyli gałąź rodzinną Ruchu Światło-Życie, *Équipes Notre Dame* oraz Spotkania Małżeńskie. Ich praca formacyjna opiera się na trosce o takie elementy duchowości małżeńskiej, jak: regularny kontakt ze słowem Bożym, życie sakramentalne, modlitwa osobista, modlitwa małżeńska i rodzinna, dialog małżeński, reguła życia, regularne spotkania formacyjne, rekolekcje małżeńskie lub rodzinne¹⁴.

Nauczanie zawarte w adhortacjach *Familiaris consortio* oraz *Amoris laetitia* stanowi silny impuls dla rozwoju duchowości małżeńskiej oraz do coraz bardziej świadomego i dojrzałego praktykowania jej przez wiernych, zarówno formujących się w konkretnych zrzeczeniach, jak i dla wszystkich małżonków i par poszukujących dróg wzrastania w swoim powołaniu.

2. Elementy duchowości małżeńskiej w adhortacji *Familiaris consortio*

Papież Rodziny w *Familiaris consortio* naucza o duchowości małżeńskiej w kontekście powszechnego powołania do świętości, które konkretyzuje się w życiu kobiety i mężczyzny związanych sakramentem małżeństwa. Stąd – pisze św. Jan Paweł II – „rodzi się łaska i wymóg autentycznej i głębokiej duchowości małżeńskiej i rodzinnej” (FC 56). Wymienia także główne motywy, z których ta duchowość powinna czerpać: stworzenie, przymierze, Krzyż, zmartwychwstanie oraz znak miłości Chrystusa do Kościoła-Oblubienicy. Duchowość małżeńska opiera się na sakramencie małżeństwa, a zarazem jest drogą współpracy z łaską tego sakramentu. Jest on bowiem „właściwym źródłem i pierwotnym środkiem uświęcenia małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej” (FC 56). Małżeństwo sakramentalne stanowi rzeczywisty obraz więzi Chrystusa i Kościoła¹⁵; jest podstawą wzrostu oraz duchowym pokarmem, przez który Zbawiciel ożywia wspólnotę rodzinną oraz uzdalnia ją do dialogu z Bogiem, do ofiary życia oraz modlitwy¹⁶. Sakrament małżeństwa podejmuje i rozwija łaskę chrztu świętego oraz bierzmowania. W sakramencie małżeństwa Bóg udziela małżonkom łaski do wzrastania w miłości i wierności przymierzu z Bogiem i ze sobą, ponieważ małżeństwo jest zakorzenione w przymierzu Chrystusa z Kościołem¹⁷. Sakrament małżeństwa nie zamyka się w samej tylko celebracji zaślubin, lecz jest trwaniem w sakramentalnej rzeczywistości, która rozciąga się na całe życie żony i męża oraz stworzonej przez nich rodziny¹⁸.

¹⁴ Por. Franków, „Équipes Notre Dame”, 247–248; Kowalczyk, „Domowy Kościół”, 211–212; Grzybowski, *Dialog*, 204.

¹⁵ Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 13; Chmielewski, *Duchowość*, 231.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 55; Wieczorek, „Życie duchowe”, 111.

¹⁷ Por. Langkammer, *Biblijne podstawy duchowości chrześcijańskiej*, 195.

¹⁸ Por. Wieczorek, „Sakramentalność małżeństwa”, 98–100.

Wzrastanie małżonków w świętości dokonuje się najpełniej w Eucharystii, która jest szczytem i źródłem całego życia chrześcijańskiego¹⁹. Papież pisze: „Jako uobecnienie ofiary miłości Chrystusa względem Kościoła, Eucharystia jest źródłem miłości. W darze eucharystycznym miłości rodzina chrześcijańska znajduje podstawę i ducha ożywiającego jej «komunię» i jej «posłannictwo»” (FC 57). Duchowość małżeńska powinna więc opierać się na żywym i osobowym doświadczeniu Chrystusa obecnego w liturgii, które owocuje pogłębieniem jedności i miłości w małżeństwie, rodzinie, w całej wspólnocie Kościoła oraz braterskiej więzi ze wszystkimi ludźmi²⁰. Szczególnie miejsce w małżeńskim dążeniu do świętości zajmuje sakrament pojednania i pokuty. Jest on drogą nawrócenia oraz spotkania z Bogiem, którego miłość jest potężniejsza niż grzech i który przywraca wierzącym życie w „nowości” chrztu świętego. Sakrament ten przyczynia się do odbudowania i pogłębienia jedności z Bogiem, przymierza małżeńskiego oraz komunii rodzinnej, dla których największym zagrożeniem jest grzech²¹. Spowiedź jest dla małżonków również okazją do systematycznej pracy nad ich relacjami oraz nad duchowym i moralnym wzrostem. Wielkie znaczenie ma tu posługa kompetentnych spowiedników, towarzyszenie duszpasterskie oraz kierownictwo duchowe małżonków²².

Jan Paweł II wiele uwagi poświęca roli, jaką w duchowości małżeńskiej odgrywa modlitwa rodzinna. Wspólna rozmowa z Bogiem męża i żony, rodziców i dzieci powinna czerpać treść z okoliczności rodzinnego życia w taki sposób, aby wszyscy przedstawiali Bogu to, co jest dla nich najważniejsze, a zarazem uczyli się dostrzegać Jego obecność w swojej historii życia²³. Konieczne jest ponadto odniesienie modlitwy rodzinnej zarówno do modlitwy osobistej każdego z członków, jak i do liturgicznej modlitwy Kościoła. Osobiste spotkanie z Bogiem powinno być fundamentem modlitwy rodzinnej, ta zaś powinna znajdować dopełnienie w najdoskonalszej formie, jaką jest modlitwa liturgiczna. Powinna ona być przedłużeniem uczestnictwa w Eucharystii oraz do niej prowadzić²⁴. Dlatego też w duchowości małżeńskiej istotne są: modlitwa poranna i wieczorna, lektura i rozważanie słowa Bożego, przygotowanie do sakramentów, nabożeństwo i poświęcenie się Sercu Jezusowemu, kult Matki Bożej, modlitwa przed i po posiłku oraz różne formy pobożności ludowej. Papież Polak nie waha się również proponować rodzinom modlitwy liturgią godzin²⁵.

Wszystko, co w duchowości małżeńskiej służy zjednoczeniu z Bogiem, powinno prowadzić zarazem do wzrostu w miłości oraz pogłębienia komunii małżeńskiej

¹⁹ Por. Lubowicki, *Duchowość małżeńska*, 240–241.

²⁰ Por. Kopeć, „Duchowość eucharystyczna”, 58.

²¹ Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 58; Pryba, „Sakrament pokuty”, 58–59.

²² Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 34; Goleń, „Kierownictwo duchowe małżonków”, 408.

²³ Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 59; Kobak, „Rodzina szkołą modlitwy”, 192.

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 61; Kobak, „Rodzina szkołą modlitwy”, 186–191.

²⁵ Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 61; Goleń, „Kierownictwo duchowe małżonków”, 410.

i rodzinnej. Adhortacja *Familiaris consortio* podkreśla konieczność włączenia w dynamikę uświęcania wszystkich spraw doczesnych i ziemskich, jakimi żyje rodzina tak, aby całe jej życie przemieniało się w nieustanną „ofiara duchową” (FC 56)²⁶. Autentyczna duchowość małżeńska owocuje realizacją najważniejszych zadań rodziny chrześcijańskiej, jakimi są: tworzenie wspólnoty osób, służba życiu, uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła oraz udział w rozwoju społeczeństwa (FC 17). Życie duchowe oraz praktyki ascetyczne małżonków powinny być dla nich źródłem siły do trwania w jedności, wzajemnej służby, zrozumienia, przebaczenia, pojednania oraz przezwyciężania egoizmu i kryzysów²⁷. Służba życiu często wymaga od żony i męża radykalizmu ewangelicznego, zaufania oraz posłuszeństwa prawu moralnemu, szczególnie w tym, co dotyczy troski o życie poczęte, otwartości na dar potomstwa oraz kierowania płodnością²⁸. Takie postawy opierają się na pozytywnym, integralnym obrazie ludzkiej cielesności oraz płciowości, jako dobrych darów Stwórcy, które służą miłości. Do ich osiągnięcia konieczna jest głęboka więź z Bogiem oraz dojrzała wiara²⁹.

Życie duchowe małżonków owocuje również ich zaangażowaniem w rozwój społeczności, przyczyniając się do personalizacji oraz humanizacji społeczeństwa, wyrывая z anonimowości każdego człowieka oraz broniąc jego godności³⁰. Zjednoczenie z Bogiem prowadzi także do coraz pełniejszego uczestnictwa w życiu i misji Kościoła³¹. Rodzina chrześcijańska powinna bowiem dzielić się z innymi swoim bogactwem duchowym, a także pokazywać obecność Chrystusa w świecie oraz prawdziwą naturę Kościoła³². Duchowość małżeńska ma zatem wymiar apostołski i ewangelizacyjny, a najważniejszą drogą realizacji tego wymiaru jest wychowanie dzieci i zaszczerpienie w nich życia Bożego³³. Papież Polak stwierdza ponadto, że przyszłość ewangelizacji zależy przede wszystkim od Kościoła domowego³⁴. Rodzina chrześcijańska nie może zatem pomijać szerszego ukierunkowania misyjnego. Stosownie do swojej sytuacji i możliwości powinna angażować się również w niesienie Ewangelii osobom i rodzinom ze swojego otoczenia, a także „aż po krańce ziemi”³⁵.

26 Por. Jan Paweł II, *Christifideles laici*, nr 23, 40; Lubowicki, *Duchowość małżeńska*, 267–269.

27 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 18–21; Semen, *Duchowość małżeńska*, 27–30; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy*, 222–226.

28 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 28–32; Goleń, „Kierownictwo duchowe małżonków”, 415–416.

29 Por. Lubowicki, *Duchowość małżeńska*, 107–108.

30 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 43; Lubowicki, *Duchowość małżeńska*, 44–47.

31 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 49.

32 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 50; Lubowicki, *Duchowość małżeńska*, 344–346.

33 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 60; Lubowicki, *Duchowość małżeńska*, 329–333.

34 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 65.

35 Por. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 54; Śmigiel, „Kręgi apostołatu rodziny”, 742–746.

3. Wizja duchowości małżeńskiej w adhortacji *Amoris laetitia*

Ostatni rozdział adhortacji *Amoris laetitia* zatytułowany został wprost „Duchowość małżeńska i rodzinna”. To, co papież Franciszek nazywa „duchowością więzi, zamieszkałą przez Bożą miłość” (AL 315)³⁶, stanowi swoiste ukoronowanie życia małżeńskiego i rodzinnego. Ojciec Święty przedstawia cztery wymiary małżeńskiej duchowości: duchowość komunii nadprzyrodzonej, zjednoczenie na modlitwie w świetle Paschy, duchowość miłości wyłącznej i wolnej oraz duchowość opieki, pocieszenia i zachęty³⁷.

Fundamentem duchowości małżeńskiej jest według Franciszka „przebywanie Boga w sercu osoby, która żyje Jego łaską” (AL 314). Papież stwierdza, że w „świątyni komunii małżeńskiej” jest obecna „Trójca Święta” (AL 314). Owa „świątynia komunii małżeńskiej” nie jest tylko abstrakcyjnym pojęciem, lecz konkretnym doświadczeniem rodziny, na które składają się cierpienia, zmagania, radości, codzienne postanowienia oraz niezliczone prawdziwe i konkretne gesty. Łącząc się w tych przeżyciach z Bogiem, wspólnota małżeńska i rodzinna staje się przepełnioną modlitwą „przestrzenią teologalną”³⁸. Tak też, dzięki coraz większej otwartości serca, życie rodzinne staje się drogą wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem oraz świętości w życiu codziennym. Jest to droga, na której osoby posiadające głębokie duchowe pragnienia mogą zostać doprowadzone do szczytów zjednoczenia mistycznego³⁹.

Duchowość małżeńska jest skoncentrowana na misterium paschalnym Chrystusa. Codzienny trud, wysiłki, cierpienia i problemy stanowią w niej drogę zjednoczenia z Krzyżem Chrystusa, który przekształca je w „ofiary miłości”. Druga część misterium paschalnego przejawia się w radości, odpoczynku, świętowaniu oraz seksualności, będących udziałem w zmartwychwstaniu Syna Bożego⁴⁰. Wiara paschalna rodziny wyraża się i umacnia poprzez rodzinną modlitwę, która powinna być zakorzeniona w konkretnych wydarzeniach życiowych. Papież wskazuje na szczególne znaczenie pobożności maryjnej oraz różnych przejawów pobożności ludowej⁴¹. Fundamentem osobistej modlitwy każdego z członków rodziny powinno być słowo Boże, ponieważ jest ono podstawą chrześcijańskiego życia i duchowości⁴². Kulminacją modlitewnej drogi rodziny jest wspólne uczestnictwo w Eucharystii, przede wszystkim w ramach świętowania dnia Pańskiego. Eucharystia daje małżonkom siłę i inspirację do codziennego przeżywania ich przymierza jako Kościoła domowego⁴³.

³⁶ Sobczyk, „Koncepcja duchowości”, 187.

³⁷ Por. Rybicki, „Theological-Spiritual Foundations”, 89–90.

³⁸ Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 315; Zurzycki, „Wymiary duchowości rodziny”, 140.

³⁹ Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 316.

⁴⁰ Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 317; por. nr 150–152; Goleń, „The Renewal”, 100–103.

⁴¹ Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 317.

⁴² Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 227; Benedykt XVI, *Verbum Domini*, nr 85.

⁴³ Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 318; Sobczyk, „Koncepcja duchowości”, 190.

Życie duchowe małżonków powinno się wyrażać w podejmowanym codziennie i twórczo ponawianym wyborze wierności i wyłączności, które odzwierciedlają wierność samego Boga. W ten sposób żona i mąż stają się dla siebie „znakami i narzędziami bliskości Pana” (AL 319). Dojrzałe przeżywanie wierności i wyłączności wiąże się również z uświadomieniem sobie, że współmałżonkowie nie należą do siebie w sposób absolutny i nie mogą oczekiwać od siebie całkowitego zaspokojenia wszelkich potrzeb. Tylko Bóg może zająć miejsce w centrum życia osoby ludzkiej. Przyjęcie tej prawdy z duchowym realizmem nie osłabia małżeńskiej miłości i jedności, lecz otwiera ją na dar wolności i autonomię, w której miłość Boga leczy rany oraz ukazuje sens istnienia⁴⁴. Duchowość małżeńska wymaga wejścia na drogę dojrzewania i wzrastania w czulej przyjaźni i miłości, aby była w stanie przetrwać nawet wtedy, kiedy osłabną uczucia i namiętność⁴⁵. Na drodze tego rozwoju konieczne jest pielęgnowanie gestów miłości oraz dialogu małżeńskiego, postawy słuchania, a także świadome kształtowanie świata uczuć⁴⁶.

Duchowość małżeńska realizuje się również we wzajemnej trosce, opiece, wsparciu i motywowaniu do dobra. Codzienne dobre uczynki są „odbiciem Bożej miłości, która pociesza słowem, spojrzeniem, pomocą, pieszczotą, uściskiem” (AL 321). Głęboki wymiar doświadczenia duchowego ma także podziw, jaki okazują sobie wzajemnie małżonkowie, gdy starają się patrzeć na siebie „oczyma Boga”, rozpoznawać w sobie Chrystusa oraz doceniać nieskończoną godność drugiego, zwłaszcza wówczas, gdy boleśnie doświadczają jego ograniczeń⁴⁷. Małżeńska duchowość opieki, pocieszenia i zachęty znajduje swój wyraz także w szeroko rozumianej płodności, dzięki której rodzina w mocy Ducha Świętego przyjmuje dar nowego życia, ale również pragnie obdarzać dobrem innych, otaczając ich opieką oraz dążąc do ich szczęścia⁴⁸. Tak przeżywana miłość społeczna, dobrze widoczna w szlachetnej postawie gościnności, ma wymiar apostołski i misyjny. Uobecnia ona kerygmat zarówno w wymiarze osobistym, jak i wspólnotowym. Rodzina żyjąca swą specyficzną duchowością jako domowy Kościół, jest jednocześnie pełną życia komórką, zdolną do przemiany świata⁴⁹.

Papież zwraca uwagę na potrzebę wprowadzania młodych małżonków w duchowość małżeńską. Konieczne jest do tego zaangażowanie i świadectwo bardziej doświadczonych i dojrzałych małżonków oraz duszpasterzy⁵⁰. Dzięki tej pomocy osoby rozpoczynające życie małżeńskie mogą odnaleźć najlepsze dla nich drogi duchowego wzrostu oraz wyrażania i pogłębiania swojej wiary, korzystając z propozycji regularnych spotkań formacyjnych, rytuałów wspólnej modlitwy, świętowania i wzajemnego

44 Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 320; Sobczyk, „Koncepcja duchowości”, 191.

45 Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 120–122.

46 Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 136–137, 145.

47 Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 323; Zurzycki, „Wymiary duchowości rodziny”, 148–149.

48 Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 184, 324; Kobak, „Genealogia osoby”, 256–257.

49 Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 324; Goleń, „The Renewal”, 103–104.

50 Por. Goleń, „The Renewal”, 106–107; Goleń, „The Challenges”, 111–112.

błogosławienia się, spowiedzi, kierownictwa duchowego, rekolekcji oraz przestrzeni modlitwy rodzinnej⁵¹.

Podsumowanie

1. Zestawienie ujęć duchowości małżeńskiej papieża św. Jana Pawła II i Franciszka prowadzi do wniosku, że mają one ze sobą wiele wspólnego, choć każde z nich inaczej rozkłada akcenty. W *Familiaris consortio* nie ma systematycznego omówienia duchowości małżeństwa i rodziny, jednak ujęcie zrekonstruowane na jej podstawie przedstawia dynamikę podobną to tej, którą *explicite* prezentuje papież Franciszek w *Amoris laetitia*. Dynamika ta koncentruje się na tajemnicy miłości Bożej w sakramentalnym przymierzu miłości żony i męża, a także na zjednoczeniu małżonków z misterium paschalnym Jezusa Chrystusa poprzez modlitwę oraz życie sakramentalne, z którego wypływa moc do przepajania Ewangelią spraw doczesnych, podejmowania wyzwań codzienności oraz apostołatu i przemiany świata na lepsze. Podstawową formą realizacji takiego posłannictwa w rodzinie jest troska o życie i wychowanie dzieci.
2. Najwyraźniejsze różnice między analizowanymi dokumentami widać w poziomie szczegółowości omawiania poszczególnych zagadnień. Podczas gdy Jan Paweł II obszernie przedstawia kwestie modlitwy oraz życia sakramentalnego, Franciszek zwraca uwagę na znaczenie konkretnych wymagań i wyzwań życia codziennego. Nie rezygnuje jednak z ukazania znaczenia modlitwy, Eucharystii i życia sakramentalnego jako podstawowych dróg włączenia w tajemnicę śmierci i zmartwychwstania Zbawiciela. Podczas gdy *Familiaris consortio* proponuje konkretne modlitwy i praktyki pobożne, *Amoris laetitia* więcej uwagi poświęca dostarczeniu szczegółowych wskazówek dotyczących tego, na jakie zachowania i postawy powinna się przekładać duchowość rodzinna, pokazując przy tym, w jaki sposób dane ludzkie postępowanie stanowi przestrzeń teologalną, przenikniętą więzią z Bogiem.
3. Należy zaznaczyć, że papież Franciszek postawił sobie wyraźnie za cel omówienie duchowości małżeńskiej. Jego koncepcja wydaje się zatem bardziej zaawansowana niż wizja wyłaniająca się z adhortacji Jana Pawła II. Nauczanie Franciszka w tym względzie można więc bez wątplenia uznać za rozwinięcie i twórczą kontynuację zamysłu Papieża Rodziny. Można wręcz stwierdzić, że dziewiąty rozdział *Amoris laetitia* stanowi twórczą realizację zawartego w *Familiaris consortio* postulatów wypracowania duchowości małżeńskiej i rodzinnej opartej

⁵¹ Por. Franciszek, *Amoris laetitia*, nr 223–226.

- na motywach stworzenia, przymierza, Krzyża, Zmartwychwstania oraz znaku miłości Chrystusa do Kościoła.
4. Koncepcja duchowości małżeńskiej Franciszka odznacza się dużą spójnością i szczegółowością, jeśli chodzi o przełożenie nadprzyrodzonej więzi z Bogiem na codzienność życia rodzinnego. Warto ją jednak realizować z uwzględnieniem pogłębionej, szczegółowej i uporządkowanej propozycji życia liturgicznego oraz modlitewnego, którą przedstawił Papież Polak, szczególnie zwracając uwagę na fundamentalną rolę sakramentu małżeństwa oraz słowa Bożego.
 5. Obydwa dokumenty wnoszą cenny wkład w odnowę i rozwój rozumienia duchowości małżeńskiej oraz jej praktyczną realizację w katolickich rodzinach. Należy mieć nadzieję, że będą one gorliwie i komplementarnie wykorzystywane jako pomoce w formacji małżeństw i rodzin w parafiach, w specjalistycznych ośrodkach, a także w zrzeczeniach wiernych, którzy w swoim powołaniu pragną wzrastać w miłości i świętości. Pogłębionego, osobnego opracowania wymagałoby natomiast obecne w pierwszym i czwartym rozdziale adhortacji *Amoris laetitia* biblijne zakorzenienie oraz inspiracje duchowości małżeńskiej i rodzinnej.

Bibliografia

- von Balthasar, H.U., „Il Vangelo come norma e critica di ogni spiritualità nella Chiesa”, *Concilium* 1/4 (1965) 67–87.
- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini* (2010).
- Besnard, A.-M., „Kierunki rozwojowe współczesnej duchowości”, *Concilium* 1–10 (1965–1966) 653–664.
- Chmielewski, M., *Duchowość według Jana Pawła II. Studium na podstawie encyklik i adhortacji* (Lublin: Polskie Stowarzyszenie Teologów Duchowości 2013).
- Favale, A., „Spiritualità e scuole di spiritualità”, *Salesianum* 52 (1990) 819–856.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013) (= EG).
- Franciszek, Adhortacja *Amoris laetitia* (2016) (= AL).
- Franków, D., „Equipes Notre Dame”, *Leksykon duchowości katolickiej* (red. M. Chmielewski; Lublin – Kraków: Wydawnictwo M 2002) 246–248.
- Goleń, J., „Kierownictwo duchowe małżonków”, *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna* (red. R. Kamiński – G. Pyżlak – J. Goleń; Lublin: Bonus Liber 2013) 407–418.
- Goleń, J., „The Renewal of Pastoral Care of the Family in the Light of the Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*”, *Roczniki Teologiczne* 64/6 (2017) 95–113. DOI: <https://doi.org/10.18290/rt.2017.64.6-7>.
- Goleń, J., „The Challenges of Accompanying Families in Light of the Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*”, *Rocznik Teologii Katolickiej* 17/1 (2018) 103–117. DOI: <https://doi.org/10.15290/rtk.2018.17.1.07>.
- Grzybowski, J., *Dialog jako droga duchowości w małżeństwie* (Kraków: Wydawnictwo M 2009).

- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981) (= FC).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (1988).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata* (1996).
- Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Odkupienie ciała, a sakramentalność małżeństwa* (Lublin: Wydawnictwo KUL 2011).
- Kobak, J., „Rodzina szkołą modlitwy”, *Roczniki Pastoralno-Katechetyczne* 5(60) (2013) 185–199.
- Kobak, J., „Genealogia osoby wobec dramatu niepłodności”, *Resovia Sacra* 28 (2021) 251–261.
- Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości* (1983).
- Kopeć, J., „Duchowość eucharystyczna”, *Collectanea Theologica* 67/3 (1997) 41–59.
- Kowalczyk, W., „Domowy Kościół”, *Leksykon duchowości katolickiej* (red. M. Chmielewski; Lublin – Kraków: Wydawnictwo M 2002) 211–213.
- Langkammer, H., *Biblijne podstawy duchowości chrześcijańskiej* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1987).
- Lubowicki, K., *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II* (Kraków: Bratni Zew 2005).
- Pokrywka, M., *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny* (Lublin: Wydawnictwo KUL 2011).
- Pryba, A., „Święta rodzina wzorem duchowości rodzinnej”, *Salvatoris Mater* 11/3 (2009) 68–79.
- Pryba, A., „Sakrament pokuty pomocą w drodze do małżeńskiej świętości”, *Teologia i Moralność* 10/2 (2015) 153–165. DOI: <https://doi.org/10.14746/tim.2015.18.2.10>.
- Rybicki, A., „Theological-Spiritual Foundations”, *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church* (red. J. Goleń – R. Kamiński – G. Pyżlak; Lublin: Wydawnictwo KUL 2018) 81–90.
- Sarmiento, A., *Małżeństwo chrześcijańskie* (Kraków: Wydawnictwo M 2002).
- Semen, Y., *Duchowość małżeńska według Jana Pawła II* (Poznań: Święty Wojciech 2011).
- Sobczyk, A.J., „Koncepcja duchowości małżeństwa i rodziny w świetle adhortacji *Amoris laetitia*”, *Teologia i Człowiek* 35/3 (2016) 181–198. DOI: <https://doi.org/10.12775/TiCz.2016.036>.
- Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* (1964).
- Śmigiel, W., „Kręgi apostołatu rodziny”, *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna* (red. R. Kamiński – G. Pyżlak – J. Goleń; Lublin: Bonus Liber 2013) 739–746.
- Wieczorek, W., „Sakramentalność małżeństwa”, *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna* (red. R. Kamiński – G. Pyżlak – J. Goleń; Lublin: Bonus Liber 2013) 90–100.
- Wieczorek, W., „Życie duchowe małżeństwa i rodziny”, *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna* (red. R. Kamiński – G. Pyżlak – J. Goleń; Lublin: Bonus Liber 2013) 106–120.
- Zurzycki, M., „Wymiary duchowości rodziny w adhortacji *Amoris laetitia*”, *Roczniki Teologiczne* 65/6 (2018) 137–151. DOI: <https://doi.org/10.18290/rt.2018.65.6-10>.

